

mogelijke variaties in huwelijk en vruchtbaarheid op een lager niveau dan provincies, alvorens over te kunnen gaan ... naar het nog lagere niveau van individuen.' Maar dat heeft dan met demografie (studie van populaties) al lang niets meer te maken. Dan is het familiegeschiedenis geworden van Truus met Jan, en van Henk met Els.

Tot slot nòg een opmerking. Waarom wordt een boek als het onderhavige in het Engels uitgebracht? Het is geschreven in naar ik aanneem correct, maar moeizaam lezend Engels met lange uitzettingen over zaken, die, voor iedereen die in dit vak van historische demografie thuis is, gesneden koek zijn. Het zal misschien door enkele tientallen mensen in het vak echt gelezen en verteerd worden. Waarom niet in het Nederlands geschreven en een samenvatting met de lengte van driemaal het nu toegevoegde Summary (7 bladzijden) in een internationaal vaktijdschrift geplaatst? Dan zouden a) enige honderden collega's er kennis van nemen, en b) de Nederlandse wetenschap en cultuur een dienst worden bewezen, hetgeen temeer opnieuw nodig is nu de politici 'Europa' ten grave dragen.

Ad van der Woude

K. Steenbrink, *Catholics in Indonesia, 1808-1942. A documented history, I, A modest recovery 1808-1903* (Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde CXCVI; Leiden: KITLV Press, 2003, xviii + 528 blz., €47,50, ISBN 90 6718 141 2).

Islamoloog en Indonesië-kenner Karel Steenbrink heeft zich voorgenomen om de geschiedenis van de katholieken in Indonesië te boek te stellen. Het eerste deel over de jaren 1808-1903 is nu verschenen in de vorm van een historische studie annex documentenpublicatie.

Van de circa 240 miljoen Indonesiërs is 3% katholiek. Relatief gezien een piepkleine minderheid. In absolute aantallen gaat het echter om meer dan 7 miljoen mensen, die bovendien een vitale gemeenschap vormen die door haar opleidingsniveau en netwerken prominent aanwezig is in de Indonesische samenleving. Over de geschiedenis van deze bevolkingsgroep zijn in Nederland al diverse boeken verschenen. Ik noem Muskens' *Indonesië. Een strijd om nationale identiteit* (1969) en Boelaars' *Indonesianisasi* (1991). Daarin ligt evenwel de nadruk op de naoorlogse integratie van de katholieken in het onafhankelijke Indonesië. Over de periode vóór 1942 is veel geschreven maar het gaat daarbij meestal om missiegedenkboeken van orden en congregaties, die van wisselende kwaliteit zijn. Tot de betere behoren Arnoldus van der Veldens *De roomsch-katholieke missie in Nederlandsch Oost-Indië 1808-1908* (1908) en A. van Aernsbergens *Chronologisch overzicht van de werkzaamheden der jezuïeten in de missie van N.O.-I.* (1934). Vermelding verdienen ook de historische studies van missioloog A. Mulders, *De missie in tropisch Nederland* (1940) en van de scheutist A. van den Eerenbeemt, *De missie-actie in Nederland (±1600-1940)* (1945). (Het laatstgenoemde boek noemt Steenbrink niet). Verder zijn er talloze artikelen uit missietijdschriften. Kortom: er valt uit de literatuur heel wat bijeen te sprokkelen, maar wat Steenbrinks onderneming waardevol maakt is het feit dat hij zich rechtstreeks op archieven baseert, te weten: het archief van het apostolisch vicariaat Batavia (heden ten dage het aartsbisdom Jakarta), van de Nederlandse provincie van de jezuïeten, van de Vaticaanse nuntiatuur in Den Haag en van de provincie van de jezuïeten in Semarang.

Het beeld van de negentiende-eeuwse missie in Nederlands-Indië als zielzorg-overzee voor Nederlandse katholieken, wordt door Steenbrinks studie aangevuld. De realiteit was complexer: er waren ook groepen van niet-Europese katholieke immigranten en regio's met inheemse

katholieken, her en der door de archipel verspreid. Het interessantst waren ongetwijfeld de enclaves op Flores en Timor waar het katholicisme (of de herinnering aan het katholicisme) had overleefd sinds de Portugese missies van de zestiende eeuw. Steenbrinks relaas over de confrontatie tussen Nederlandse ultramontaanse priesters en het idiosyncratische katholicisme van de Florinezen en Timorezen is intrigerend: voer voor kerkhistorici maar ook voor etnografen en antropologen.

Steenbrinks overzicht van de missionaire activiteiten in de diverse uithoeken van de Indonesische archipel dreigt voor de lezer al gauw uiteen te vallen in evenzovele *petites histoires*, maar natuurlijk: al die ondernemingen waren zeer kleinschalig, met een handvol betrokken priesters en religieuzen die soms niets bereikten en soms opmerkelijke resultaten boekten. Steenbrink blijft niet staan bij die losse verhalen. Hij besteedt bijvoorbeeld aandacht aan de complexe verhoudingen tussen katholieken en moslims en tussen katholieken en protestanten. Ook de houding van de koloniale overheid tegenover de missie komt ter sprake. Soms was die houding om praktische redenen positief (katholieke inlanders zouden gedweeër zijn dan moslims), soms om ideologische redenen negatief (de meeste dienaren van de koloniale overheid waren protestanten). Ook in het afsluitende hoofdstuk verdiept Steenbrink zich in een meer algemeen probleem: het ontstaan van 'complexe religieuze identiteiten' in de archipel, waar *adat* en inheemse religies werden overspoeld door de wereldgodsdiensten islam en christendom maar toch als een soort baslijn zijn blijven doorklinken. Want hoe islamitisch zijn Indonesische moslims? En hoe katholiek zijn Indonesische katholieken? De periode waarover Steenbrink hier spreekt, laat zien dat er onder invloed van islamitische en christelijke zendingsactiviteiten gemengde religieuze identiteiten ontstonden die voor niet-Indonesische moslims en niet-Indonesische christenen moeilijk te doorgronden waren (en zijn). Komt dat omdat men in Indonesië nooit een islamitische of christelijke *Volkskirche* heeft gekend waarin men als vanzelfsprekend geboren werd, leefde en stierf? Steenbrink zal er in het volgende deel van zijn studie zeker nog op ingaan.

De tweede helft van het boek is gevuld met documenten in het Latijn, het Maleis, het Nederlands of het Frans: in meerderheid verslagen en brieven van priesters. Steenbrink besluit met een bibliografie en met enkele bijlagen met lijsten van priesters, religieuzen en overheidsdienaren die in Nederlands-Indië werkzaam zijn geweest. Zoals bij andere documentenpublicaties bekruipt mij ook hier ambivalente gevoelens: de bronnen zijn buitengewoon interessant, met veel moeite getranscribeerd en vast goed gekozen, maar voor wie serieus onderzoek wil doen is een gang naar de oorspronkelijke archiefverzamelingen toch onvermijdelijk. En dat lijkt elke documentenpublicatie te degraderen tot een vindplaats van aanvullingen, correcties of illustraties ten behoeve van studies die eigenlijk ergens anders over gaan. Niettemin een prima boek, voor historici en voor Indonesische katholieken die in de toekomst op zoek gaan naar hun *roots*.

J. P. A. van Vugt

W. van Giersbergen, *'De kunst is geheel en al bijzaak'. De moeizame carrière van C. C. Huijsmans (1810-1886), tekenmeester in Brabant* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2003, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland. Derde reeks [XIX]; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, 2003, 334 blz., ISBN 90 70641 68 2).

Van Giersbergen doet in haar proefschrift verslag van haar onderzoek naar de Brabantse